

DEDEM KORKUT KİTABI'NDA BİR YAPI ÇÖZÜMLEMESİ II: VİRE KİM

Cihangir KIZILÖZEN¹

Özet

Dedem Korkut Kitabı'nda tespit ettiğimiz bir dizeyi oluşturan sözcükler, kimi araştırmacılar tarafından metinde yazıldığı gibi çevriyaziye aktarılmamıştır. Bu durum da söz konusu dize ile ilgili birbirlerinden farklı okumaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir sözcüğün metinde yazıldığı gibi çevriyaziye geçirilmemesinin temel nedeni, söz konusu sözcüğün metinde doğru yazılmadığı yaklaşımıdır. Üzerinde durduğumuz örnekte de kimi yapıların metinde yanlış yazıldığı düşüncesiyle düzeltilerek çevriyaziye aktarıldığı görülür. Bu incelemede söz konusu dizedeki bütün sözcüklerin yazıldığı gibi çevriyaziye aktarılması gerektiği savunulmaktadır. Bu bağlamda belli bir işaretin herhangi bir görev üstlenmeden kullanılmayacağı düşüncesiyle mercek altına aldığımız ögeler üzerindeki ötre, esre, üstün ve med (uzunluk) gibi bütün işaretler okuma sürecinde dikkate alındı. Dedem Korkut Kitabı üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde üzerinde duracağımız dize ile ilgili ikinci bir sorun daha dikkat çekiyor. Dizede iki ayrı sözcükten oluşan bir kalıp ifade, araştırmacılar tarafından tek bir sözcük olarak ele alınmıştır. Araştırmacılar iki farklı ögeden oluşan bu kalıp ifadenin tek sözcük olduğu konusunda hemfikirler. Ancak tek bir sözcük olarak ele aldıkları bu kalıp ifadeyi birbirinden farklı üç biçimde okumuşlardır: ziregüm /diregüm /viregüm. Oysa burada araştırmacıların sandığı gibi tek bir sözcük değil de iki sözcükten oluşan VYRH KM kalıp ifadesi söz konusudur.

Anahtar kelimeler: Dede Korkut Kitabı, vire kim, dövelek, kavun.

A STRUCTURE ANALYSIS IN DEDEM QORQUT KİTABI: VİRE KİM

Abstract

Some words constituting a line in the Book of Dedem Korkut have not been transcribed as they were written in the text, by some researchers. And this case caused various readings about the line. The main reason why a word isn't transcribed as it was in the text is the consideration that the word was not already written correctly in the text. The sample we have focused on, it seems that some structures were transcribed by editing, with the thought that they were mistyped in the text. In this study it is defended that all the words in the line should be transcribed as it was written. In this context, all signs (marks) on the items that we scrutinized have been included in reading process, with the thought that a sign can not be put without serving a function in the text. When analyzed the studyings upon the Book of Dedem Korkut, another problem stands out about the line we will dwell on: A phrase comprised of two separate words in the line has been considered as one word by some researchers. The researchers are of the same opinion about the phrase comprised of two separate words is actually just one word. But they have read the phrase they have regarded as one word, in three ways: "ziregüm", "diregüm", "viregüm". In fact, there is not just one word as the researchers think, but there is written the phrase "VYRH KM" consisting of two words.

Key Words: Dede Qorqut Kitabı, vire kim, dövelek, kavun.

¹ Dr., cahangir@gmail.com.

GİRİŞ

Dedem Korkut Kitabı'ndaki bir soylamanın son dizesini oluşturan bütün sözcükler, araştırmacılar tarafından birbirlerinden farklı biçimlerde okunmuştur. Farklı okumalar da ister istemez birbirinden farklı aktarmaları beraberinde getirmiştir. Bir yapıyla ilgili elbette farklı yaklaşımların farklı yorumların yapılması doğaldır. Ancak söz konusu, metnin okunması ise bu mümkün olamaz. Bir metinde herhangi bir yapının birbirinden farklı iki veya üç biçimde okunmasının doğru olacağı ileri sürülemez. Herhangi bir yapının okunmasıyla ilgili ortaya çıkan çeşitliliğin farklı nedenleri olabilir. Bizim üzerinde durduğumuz dizedeki okuma farklılığının, iki nedenden kaynaklandığını düşünüyoruz. Bunlardan ilki, dizede geçen iki ögenin yanlış yazıldığı düşüncesidir. Şöyle ki dizedeki iki sözcük, kimi araştırmacı tarafından yazıldığı gibi okunurken kimisi tarafından yanlış yazıldığı düşüncesiyle düzeltilerek çevriyazıya geçirilmiştir. İkincisi ise, dizede geçen bir yapının büsbütün yanlış okunması ile ilgilidir. Dizede geçen bir yapı üzerine okuma denemelerinin yapıldığı, ancak bir sonuca varılmadığı anlaşılmaktadır. Burada araştırmacıların bir sözcük olarak ele aldıkları yapının aslında bir sözcük olmayıp da bir edat ile çekimli bir fiilden oluşan bir kalıp ifade olduğu anlaşılmaktadır.

Doğru yazıldığı halde yanlışlıklarla dolu bir metin izleniminin uyandırılması, hangi esere yönelik olursa olsun doğru değildir. Bu bağlamda Dedem Korkut Kitabı'nda yanlış yazıldığı düşüncesiyle düzeltilen bütün yapıların yanı sıra okuma farklılığı gösteren yapıların da yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Bu incelemenin amacı, üzerinde durduğumuz dizede geçen sözcüklerin yazıldığı gibi çevriyazıya aktarılması gerektiğini ileri sürmekle birlikte aynı dizede yanlış okunduğunu düşündüğümüz bir yapının yeniden okunmasını denemektir. Bu doğrultuda öncelikle söz konusu dizeyi oluşturan bütün sözcükler metinde yazıldığı gibi çevriyazıya aktarıldı. Bir metinde herhangi bir işaretin belli bir görev üstlenmeden kullanılmayacağı düşüncesiyle harfler üzerindeki ötre, esre, üstün ve med (uzunluk) gibi bütün işaretler okuma sürecinde göz önünde bulunduruldu. Ayrıca dizinin okunmasında ögeler aralarındaki anlam ilişkisi de dikkate alındı.

İncelememizde öncelikle söz konusu dizedeki yapıların kimler tarafından nasıl okunduğu üzerinde durulmuştur. Ardından kendi düşüncelerimize, dizedeki yapıların okunmasıyla ilgili görüşlerimize yer verilmiştir. Dedem Korkut Kitabı araştırmacılarından M. Ergin, O. Ş. Gökyay, S. Tezcan ve H. Boeschoten, S. Özçelik ile S. Elizade, T. Hacıyev'in çalışmaları incelememize alınmıştır.

İncelediğimiz dizinin ilk sözcüğü araştırmacılar tarafından *ıavunum* ve *ıadunum* olarak okunmuştur. Çekimli tek sözcük olarak düşündükleri dizinin ikinci yapısı ise *viregüm / ziregüm / diregüm* olarak birbirinden farklı üç biçimde okunmuştur. Dizinin son ögesi de *dölägüm / düvlegüm* olarak yine iki biçimde değerlendirilmiştir.

Bu dizinin okunmasıyla ilgili görülen ilk sorun, yapıların yazıldığı gibi çevriyazıya aktarılmamasıyla ilgilidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu incelemede yöntem olarak ilk aşamada parçaların yazıldığı gibi okunması, ikinci aşamada anlamlandırılması ilkesi benimsenmiştir. Bu dizinin okunmasıyla ilgili ikinci sorun ise, *viregüm / ziregüm / diregüm* sözcüğü ile ilgilidir. Araştırmacıların sandığı gibi burada anlaşılmayan, anlamı bilinmeyen tek

bir sözcük yoktur. Burada günümüzde herkesin anlayabileceği iki farklı sözcükten oluşan bir kalıp ifade söz konusudur.

Metni yeniden okuduğumuzdan incelemeye alınan örnek parçaların bugüne değin okunanlardan farklı olduğunu belirtmek isteriz. İncelememizde Dedem Korkut Kitabı'nın Dresden nüshası esas alındığından metinde geçen Dedem Korkut Kitabı'ndan kastımız, bu eserin Dresden nüshasıdır. Metinden aldığımız örneklerin alındığı sayfa ve satır sayısı parantez içinde bildirilmiştir. Parantez için yer alan ilk sayı, sayfa numarası; yan çizgiden sonra gelen sayı ise satıra numarasıyla ilgilidir.

İnceleme

Araştırmacılar, Dirse Han Oğlu Boğaç Boyu'nda geçen bir soylamanın son dizesini birbirlerinden farklı biçimlerde okumuşlar, farklı anlamlarda yorumlamışlardır. Okumalara geçmeden önce kısaca soylamanın geçtiği bağlama değinmek isteriz. Bayındır Han, Oğuz beylerini toplayıp büyük toy düzenlemektedir. Gelen konuklardan erkek çocuğu olanların ak otağa, kız çocuğu olanların kızıl otağa, kızı oğlu olmayanların da kara otağa yerleştirilmesi yönünde talimat vermiştir. Çocuğu olmayan Dirse Han kara otağa yerleştirilir. Dirse Han, neden kara otağa yerleştirildiğini sorduğunda Bayındır Han'dan buyruk böyledir: erkek çocuğu olanı ak otağa, kız çocuğu olanı kızıl otağa, çocuğu olmayanı da kara otağa yerleştirin. Tanrı onu kargıdır, biz dahi kargırız. Duruma sinirlenen Dirse Han evine geri döner. Neden çocuklarının olmadığını, sorunun kendisinden mi yoksa eşinden mi kaynaklandığını hanımına sormak ister. Konuya girmeden önce aşağıdaki soylamayı söyler:

Berü gelgil başum baxtı, évüm taxtı!

İvden çıkub yoriyanda selvî boylum!

Topuğında şarmaşanda kara saçlum!

Qurılı yaya beşzer çatma kaşlum!

Keşa bādem şıgmayan tar ağızlum!

Güz almasına beşzer al yanaqlum!

(11/811)

Soylamanın son dizesi araştırmacılar tarafından aşağıda gösterdiğimiz biçimlerde çevriyazıya aktarılmıştır:

M. Ergin	<i>qavunum viregüm düvlegüm</i> (2016: 79)
S. Elizade, T. Hacıyev	<i>qavunum veragüm dölægüm</i> (2004 :25)
O. Ş. Gökyay	<i>kadunum diregüm dölægüm</i> (2007: 26)
S. Tezcan ve H. Boeschoten	<i>kadunum ziregüm dölægüm</i> (2012: 36)
S. Özçelik	<i>kadunum diregüm, dölægüm</i> (2016: 31)

Yukarıdaki çevriyazılardan yola çıkarak söz konusu dizinin okumaları ile ilgili iki önemli sorun dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, dizeyi oluşturan sözcüklerin farklı biçimlerde okunmasıyla ilgilidir. Bu incelemede söz konusu okumalardan hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğu mercek altına alınmaktadır. İkinci sorun ise dizeyi oluşturan öğelerin sayısıyla ilgilidir. Araştırmacılar, sözcüklerin okunması konusunda anlaşmasalar da dizinin çekimli üç sözcükten oluştuğu konusunda ortak düşüncedeler. İncelememizde araştırmacıların sandığı gibi dizinin üç değil de dört öğeden oluştuğu konusu bütün ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. Üzerinde durduğumuz yapılar metindeki yazılış özellikleri, anlam ilişkileri veya kullanıldıkları bağlam başlıkları altında incelenecektir.

1. K'VVNM

Dizede yer alan K'VVNM yapısının çevriyazısını yapan araştırmacılar ikiye bölünmektedir. M. Ergin ile S. Elizade ve T. Hacıyev sözcüğü *ķavunum*, biçiminde okurken O. Ş. Gökyay, S. Özçelik ile S. Tezcan ve H. Boeschoten *ķadunum* biçiminde okumuşlardır. Okumalardan hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğu, yazılış özelliği ile anlam ilişkisi başlıkları altında incelenecektir.

1.1. Yazılış Özelliği

ķadun ile *ķavun*'u birbirinden ayıran, üçüncü sıradaki *d* ile *v* sesbirimidir. Arap alfabesinde *d* harfinin yazılışı , *v* harfinin yazılışı biçimindedir. Söz konusu sözcüğün üçüncü sırasındaki harfi, açıkça *v* () olarak yazılmıştır. Özellikle *ķadunum* sözcüğünün metinde (27/4) biçiminde yer alması, dizedeki sözcüğünün *ķadunum* olarak okunmasına imkân tanımamaktadır.

Sözcüğün ikinci sesbirimi elif ile yazılmıştır: . Elifin üzerinde bir med işareti bulunmaktadır. Bu işaret, Arap alfabesinde uzun ünlüler için kullanılır. Dedem Korkut Kitabı'nın uzun ünlü sistemini ele almak doğal olarak bu incelemenin sınırlarını aşar. Ancak yine de Eski Türkçe ile çağdaş Türk lehçelerinde uzun ünlülü olan, metinde de uzun ünlü işareti bulunduran birkaç sözcüğün ele alınması konunun anlaşılması bakımından yeterli olacaktır. Örnek olarak *aş* "yemek", Köktürk yazıtlarında, Eski Uygurca metinlerinde, Orta Türkçede; çağdaş Türk lehçelerinden Halaç Türkçelerinde uzun ünlülüdür. Dedem Korkut Kitabı'nda *aş* sözcüğü toplamda 4 kere geçer. Metinde 4 kere geçen bu sözcük, 3 kere uzun ünlülü yazılmıştır. Aşağıdaki çizelgede Dedem Korkut Kitabı'ndan aldığımız uzun ünlülü örnekler, Eski Türkçe (Tekin 1995: 90) ile Halaç Türkçesindeki² karşılıkları ile birlikte verilmiştir. Çizelgeye alınan sözcüklerin metinde toplamda kaç kere geçtiği, kaç keresinde uzun ünlülü yazıldığı belirtilmiştir.

Dedem Korkut Kitabı				ET	HALT	
	Çevriyazı	Toplam Sayı	Kısa	Uzun	Uzun	Uzun
1	āc, ac: aç	8	3	5	āç	āc

² Konuyla ilgili Halaç Türkçesi üzerine çalışmaları olan Ali Asker Cemrasi'den yardım alındı.

2	āl, al: renk	34	21	13	āl	āl
3	āş, aş: yemek	4	1	3	āş	āş
4	āy, ay: kamer	12	6	6	āy	hāy
5	āz-, az-: kaybolma-	8	6	2	āz	hāz-

Metinde geçen bir sözcüğün kimi yerde uzunluk işaret ile kimi yerde de uzunluk işareti kullanılmadan kaleme alınması, sadece metindeki uzun ünlülü sözcüklerin kullanımıyla ilgili bir sorun değildir. Dedem Korkut Kitabı'nda *ben* “ben” (74/11) *men* “ben” (77/9) gibi birçok sözcüğün farklı biçimde yazıldığı görülür. Metinde yer alan çok biçimlilik ayrıca incelenmesi gereken başka bir sorundur. Bu bağlamda bir sözcüğün uzun ünlülü biçimiyle birlikte kısa ünlülü biçiminin de metinde yer alması, Dedem Korkut Kitabı'nın yazım özelliklerinden biri olarak değerlendirilmelidir diye düşünüyoruz.

Çizelgede yer alan örneklerden de anlaşıldığı üzere Eski Türkçe ile Halaç Türkçesinde uzun ünlülü olan örnek sözcükler, Dedem Korkut Kitabı'nda kimi zaman uzunluk işareti kullanılarak kimi zaman da uzunluk işareti kullanılmadan yazılmıştır. Ancak metinde on üç kere geçen *kadın* / *kadun* sözcüğünün hiçbirinde uzunluk işaretinin bulunmaması dikkat çekmektedir: *kadın* (2/6), *kadın* (52/11), *kadın* (52/12), *kadın* (53/8), *kadın* (53-13), *kadın* (23/2), *kadın* (94/6), *kadın* (189/5), *Kadın* (193/10), *kadın* (135/1), *kadun* (174/6), *kadun* (135/12), *kadunum* (27/4).

Metinde on üç kere geçen *kadın* sözcüğünün hiçbirinde uzunluk işaretinin bulunmaması, Dedem Korkut Kitabı'nda *kadun* sözcüğünün uzun ünlülü olmadığı sonucunu doğurur. *Kadın* sözcüğünün uzun ünlülü yazılmaması yalnız Dedem Korkut Kitabı'na özgü değildir. Köktürk yazıtları ile Eski Uygur Türkçesi metinlerinde de söz konusu sözcük uzun ünlülü değildir. Birçok birincil uzun ünlünün korunduğu Türkmen Türkçesinde de bu sözcük uzun ünlüler listesinde yer almamaktadır. Elbette Orta Türkçedeki *kādın* “kayın ağacı” (Tekin 1995: 101), Halaç Türkçesindeki *gādin* “kayın”, Türkmen Türkçesindeki *gāyin* (Tekin 1995: 68) “kayın, dünür” sözcüğü; metindeki *kadın* ile karıştırılmamalıdır.

Bu durumda Eski Türkçede, Eski Uygur Türkçesinde, birçok uzun ünlünün korunduğu Türkmen Türkçesinde uzun ünlülü olmayan kadın kelimesinin Dedem Korkut Kitabı'nda uzun ünlülü olma ihtimali düşüktür. Üstelik Dedem Korkut Kitabı'nda on üç kere geçen *kadun* / *kadın* kelimesinin hiçbirinde uzunluk işareti kullanılmamıştır. Üzerinde durduğumuz örnek de açıkça v'li (K'VVNM) yazıldığından *kadun* olduğu düşünülemez. Ancak sözcüğün *kāvunum* okunması ile ilgili herhangi bir sorun görülmemektedir. Tarihî Türk lehçeleri ile uzun ünlülerin korunduğu Türkmen Türkçesi dikkate alındığında *kāvun* sözcüğünün uzun ünlülü olması ile ilgili herhangi bir kuşku bulunmamaktadır. Eski Uygur Türkçesinde *hkāgum* (Tekin 1995: 95), Orta Türkçede *kāgun* (Tekin 1995: 101), Türkmen Türkçesinde *kāvun* (Tekin 1995: 68) uzun ünlülüdür.

	ET	EUT	TÜKM	DDK
Kavun	∅	Uzun	Uzun	Uzun
Kadın	Kısa	Kısa	Kısa	Kısa

1.2. Anlam ve bağlam ilişkisi

Yazılış özellikleri bakımından sözcüğün *ķāvunum* olduğunu yukarıda belirtmiştik. Sözcüğünün kullanıldığı bağlamı da dikkate aldığımızda kavun sözcüğünün yanlış olduğu söylenemez. Sözcüğün geçtiği bağlam, çocuksuzluk olgusu ile ilgilidir. Türk kültüründe çocuksuzluk olgusunun geçtiği yaratımlarda meyve motifinin kullanıldığı bilinen bir olgudur. Kavun kelimesinin dizeye kattığı anlam değeri ise incelemenin devamında öteki öğelerin anlaşılması ile kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

2. VYRH KM

Araştırmacılar, VYRH KM ikilisini birbirinden farklı üç biçimde okumuşlardır. M. Ergin ile S. Elizade ve T. Hacıyev sözcüğü sırasıyla *viregüm verægüm*, biçiminde okumuşlardır. O. Ş. Gökyay, S. Özçelik *diregüm*, S. Tezcan ve H. Boeschoten *ziregüm* biçiminde okunmuşlardır. Araştırmalar tarafından gerçekleşen okumaların doğru olup olmadığı yapının yazılış özelliği ile dizeye kattığı anlam özelliği göz önünde bulundurularak aşağıda tartışılacaktır.

2.1. Yazılış Özelliği

Öncelikle bir yapının metnin yazıldığı gibi okunması gerektiği ilkesinden yola çıkarak VYRH KM yapısının *ziregüm*, *diregüm* biçimlerinde okunamayacağını belirtmek isteriz. Bu okumalardan *viregüm*'ün de belli nedenlerden dolayı doğru olmadığını düşünüyoruz. *Virek* sözcüğünün anlamını *kavun* olarak (Ergin II 2016: 314) veren M. Ergin, sözcüğün önünde soru işareti koymuştur. Bu da sözcüğü doğru okuduğundan emin olmadığını gösteriyor. Ayrıca tarihî kaynaklar ile Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğü incelendiğinde *virek* sözcüğü görülmemektedir.

VYRH KM yapısının okunmasıyla ilgili temel sorun, iki farklı ögenin bütün araştırmacılar tarafından tek bir sözcük olarak değerlendirilmeleri sorunudur. Bu sözcüğün bir araştırmacı tarafından tek bir sözcük olarak okunduğu daha sonraki araştırmacıların da aynı yolu takip ettiği açıktır. Dedem Korkut Kitabı'nda araştırmacıların tek bir sözcük olarak okudukları bu yapının iki farklı parçadan oluştuğu görülüyor: *vire*, *kim*. Yapının ilk parçası *vire* ile aynı yazım özelliği taşıyan metinde beş örnek yer almaktadır. Bunların beşi de ver- fiilinin -e istek ekiyle çekime girdiği örneklerdir: *vire* (67/13), *vire* (68/2) *vire* (13/9), *vere* (144/7), *vire* (161/7).

Bu yapının ikinci parçası KM ile aynı yazım özelliğini paylaşan, kim “ki” edatıdır: *Ola kim* (13/9) *bir ağzı du'ālınun alkışıyla Tenri bize bir batman 'ayāl vire, dedi*. Böylece bu yapıyı *ola kim* kalıp ifadesi gibi *vire kim* biçiminde okumak mümkün görünüyor.

2.2. Anlam ilişkisi

Vire kim kalıp ifadesinin doğru okunup okunmadığını öğrenmenin bir başka yolu, söz konusu kalıp ifadenin bulunduğu dizenin bağlamına uygun anlam ifade edip etmediğinin tespit edilmesidir. Bu nedenle bu yapının kullanıldığı bağlama kısaca değinmek isteriz. Dirse Han, neden çocuklarının olmadığını eşine sormak istemektedir. İkili arasındaki söyleşi, yapı bakımından soylama ve düzyazı bölümleri olarak ikiye bölünmektedir. Düzyazı bölümü, doğrudan sorunun dillendirilmesi ile ilgilidir. Ancak soruna geçmeden önce nezaketen de olsa birkaç dizede eşine övgüler düzmektedir. Yedi dizeden oluşan soylamanın ilk altısı, eşinin fiziki güzelliği ile ilgilidir. Yedinci dize ise anlam yönünden övgü ile sorgulama arasında bir geçiş sağlamaktadır. Bu dizede Dirse Han, öteki dizelerde olduğu gibi eşinin fiziği güzelliğinden söz etmemektedir. Düzyazı bölümünde olduğu gibi yaşadıkları sorunla ilgili de konuşmamaktadır. Bu dizde, doğrudan Dirse Han'ın kendi dileği, eşinden beklentisi yer almaktadır.

Beri gel başım bahtı, evim tahtı!
 Evden çıkıp yürüdüğünde servi boylum!
 Topuğunda sarmaştığında kara saçlım!
 Kurulu yaya benzer çatma kaşlım!
 Koşa badem sığmayan dar ağızlım!
 Güz elmasına benzer al yanaklım!

Dirse Han'ın eşini övdüğü üsteki altı dizinin anlaşılması ile ilgili herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Sorunun dillendirildiği, konuşmanın düzyazı bölümü ile ilgili de bir anlaşmazlık söz konusu değildir. Temel sıkıntı, soylamanın son dizesi ile ilgilidir. Bizim kanaatimizce burada Dirse Han, eşini övdükten sonra kendisinden bir çocuk istediğini belirtmektedir. Bu isteğini de *vire kim* “vere kim” kalıp ifadesiyle dile getirmektedir. Metinde ver- fiilinin istek ekiyle birlikte dört kere Tanrıdan çocuk istenmesi bağlamında kullanıldığı da ilginçtir: Begler, menüm daxı hâkşuma bir du'â éyleñ. Allah Te'âlâ maña da bir kız **vire** (67/13) dédi. // Çalın Oğuz begleri el kaldurdılar, du'â éylediler: “Allah Te'âlâ saña bir kız **vire** (68/2) dédiler. // Ola kim bir ağız du'âlinuñ alkişıyla Tenri bize bir batman 'ayâl **vire** (13/9).” dédi. // Sen esen ol, anam esen olsun, menden yegrek Kâdir size oğul **vire** (144/7).

Burada *vir-*, “ver-” fiilidir. -e istek (T. 3. kişi) ekidir. *Kim* ise edattır. Tarihî Türk lehçelerinde bolay ki/kim, bola ki/kim, ola ki/kim kalıpları *dilek*, *istek*, *inşallah*, *Tanrı isterse* anlamlarında kullanılmıştır (Abik 2014: 664-677). Dedem Korkut Kitabı'nda da *ola kim* kalıp ifadesinin inşallah anlamında kullanıldığı görmek mümkündür: *Ola kim (13/9) bir ağız du'âlinuñ alkişıyla Tenri bize bir batman 'ayâl vere (13/9).” dédi.*

Buradaki *vére kim* kalıbı da *ola ki/kim* kalıbında olduğu gibi bir dileği, isteği dile getirmek için kullanılmıştır. Aralarındaki tek fark, *ola ki* kalıbında bir olayın gerçekleşmesi söz konusu iken *vire kim* “vere ki” kalıbında bir kişiden bir beklenti söz konusudur.

3. DVLKM

3.1. Yazılış Özelliği

Araştırmacıların DVLKM yapısını birbirinden farklı iki biçimde okumuşlardır. M. Ergin tarafından *düvlegüm* olarak okunan sözcük, öteki araştırmacılar tarafından *dölegüm* olarak okunmuştur. Sözcüğün ilk harfi olan d'nin üstünde ötre (yuvarlaklık) işareti konulmuştur: . İkinci sıradaki v harfinin üstünde bir üstün (açık e) işareti bulunmaktadır: . Bu durumda d'nin üstündeki ötre (˙) ile v'nin üstündeki üstün (-) bir de v harfinin kendisi sadece ö ünlüsüne karşılık gelemez. Dolayısıyla *dölegüm* biçiminin doğru olmadığını düşünüyoruz. Sözcüğün *düvlegüm* biçiminde okunmasının da doğru olmadığını düşünüyoruz. Nedeni de v () harfinin üzerindeki üstün işareti, söz konusu ünsüzün açık hecede yer aldığını göstermektedir. Dolayısıyla düv-legüm olarak değil de dö-ve-le-güm olarak okunması gerektiğini göstermektedir.

3.2. Anlam İlişkisi

M. Ergin, *düvlek* olarak okuduğu sözcüğün anlamını *küçük kavun, şamama* (Ergin 2008: 22) olarak aktarmıştır. Sözcüğü *dölek* olarak okuyan araştırmacılar ise *ağırbaşlı* (Özçelik), *güzel cins* (S. Elizade, T. Hacıyev 2004: 327), *uslu, rahat, ağır, sakin, kâmil* (Gökyay 2007: 274) gibi anlamlarda Türkiye Türkçesine aktarmışlardır. Araştırmacılardan M. Ergin'in bu sözcüğü doğru aktardığını düşünüyoruz. *Dövelek*, tarama sözlüğünde *ufak kavun* anlamında geçer (Tarama Sözlüğü: 2009: 1527). *Dövelek* kelimesinin dizeye kattığı anlam yükü de dikkate alındığında *ufak kavun* anlamının doğru olduğu anlaşılmaktadır.

Bu soylamada dizeler arasındaki anlam örgüsü öylesine sağlam kurulmuştur ki bir sözcüğün okunmasıyla başka bir sözcüğün okunması kendiliğinden sağlanmaktadır. Hatta bir yapının anlamı çözümlenince ötekiler öğelerin de anlamı yerine oturmaktadır. Dizenin ilk sözcüğü *kavun*, ikincisi *vere kim* (kalıp ifade), üçüncüsü *küçük kavun* anlamında kullanılmıştır. Dizenin birebir aktarımı, "büyük kavunum vere kim küçük kavunum" biçiminde oluyor. Dizenin geçtiği soylama çocuksuzluk olgusu ile ilgilidir. Öncelikle kavun sözcüğü gibi dövelek "küçük kavun" sözcüğünün de bir meyve olarak çocuksuzluk olgusunun işlendiği bir yaratımda kullanılabileceğini belirtelim. Dolayısıyla burada *kavun* metaforik anlamda kadın, *küçük kavun* da yine metaforik anlamda çocuk için kullanılmıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi *vere kim* kalıbı da bir dileğin isteğin dile getirilmesidir. Bu dizenin yorumlaması başka bir ifadeyle düzyazıya aktarılması aşağıdaki biçimlerde mümkündür: Büyük kavunum bana küçük kavun versin. Eşim bana bir yavru doğursun. İnşallah kadınım bana çocuk verir / doğurur.

SONUÇ

Dedem Korkut Kitabı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bir dizedeki bütün sözcüklerin araştırmacılar tarafından farklı farklı çevriyazıya aktarıldığı görülmektedir. Bu çevriyazılardaki farklılığın nedenlerinden biri, söz konusu sözcüklerin yanlış yazıldığı düşüncesidir. Tarihî bir metinde bir sözcüğün yanlış yazıldığı düşüncesi, kimi zaman o sözcüğün günümüzde kullanılmamasından ya da ses, anlam yönünden değişime uğradığı için tanınmamasından kaynaklanmış olabilir. Hatta gerçekten yanlış yazılmış da olabilir. Burada esas sorun herhangi bir sözcüğün yanlış yazılması ile ilgili değil de yanlış yazıldığı düşünülen sözcüğün doğru biçiminin bulunmasıyla ilgilidir. Özellikle Dedem Korkut Kitabı gibi bir eserde yanlış yazıldığı düşünülen bir sözcüğü, düzeltken kişinin yetiştiği dil çevresi, kültür çevresi, eski Türk lehçelerini bilme seviyesi, çağdaş Türk lehçelerini bilip bilmeme durumu etkili olabilir. Bu bağlamda üzerinde durduğumuz *kavun* sözcüğü tipik bir örnektir. Kimi araştırmacılar yanlış yazıldığı düşüncesi ile bu kelimeyi kadın olarak çevriyazıya aktarmışlardır. Bu kelime yanlış yazılmış olsa bile yerine kadın kelimesinin tercih edilmesi ne kadar doğrudur?

İncelemeye aldığımız dizede araştırmacılar tarafından farklı farklı okunan bir de *vire kim* kalıbı bulunmaktadır. Bu kalıp, *ola kim* kalıbı gibi metinde *bir istekte bulunmak, bir dilek bildirmek* anlamında kullanılmıştır. Ancak bütün araştırmacılar, iki farklı sözcükten oluşan bu kalıbı tek bir sözcük olarak algılayıp *diregüm, ziregüm, viregüm* biçimlerinde okumuşlardır. Bu üç okumadan *viregüm* biçimi, metinde yazıldığı gibi okunmuştur. Ancak *virek* diye bir sözcük bulunmadığından araştırmacılar, söz konusu yapıyı *diregüm, ziregüm* biçimlerinde düzeltme yoluna gitmişlerdir.

Herhangi bir yapının yanlış yazıldığı gerekçesi ile düzeltilmesi, o yapının bulunduğu metni, ait olduğu zaman ve mekânından koparır. Böylece eseri ait olduğu dönemin ve oluştuğu çevrinin dil özelliklerinden arındırarak esere ait olmayan yeni özelliklerin yüklenmesine neden olur. Dolayısıyla bir metnin öncelikle yazıldığı gibi çevriyazıya aktarılmasının, daha sonra dilin tarihî derinliği ile coğrafi yaygınlığı göz önünde bulundurularak anlamlandırılmasının doğru olacağı kanısındayız. Türk dili ve kültürü için yeri doldurulamaz bir eser olan Dedem Korkut Kitabı'nın gerçek değeri, yanlışları düzeltilmiş bir metin olarak değil de yazıldığı gibi çevriyazıya aktarıldığı takdirde ortaya çıkacaktır diye düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

Abik, Ayşehan Deniz (2014), *On the Word Bolay ki in Anatolian Turkish Text / Anadolu Türkçesi Metinlerinde 'bolay ki' Sözü Üzerine*, Discussions On Turkology (Questions and Deveelopments Of Modern Turkology Studies) / Türkoloji Tartışmaları (Başarı ve Zaaflarıyla Çağdaş Türkoloji), 664-679, editör: Öztürk Emiroğlu, Marzena Godzinska, Filip Majkowski, Warsaw.

Elizade, S. ve Hacıyev T. (2004), *Kitabi- Dede Korkut*, Bakü, Önder Neşriyat.

Ergin, Muharrem (2008), *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yay.

Ergin, Muharrem (2016), *Dede Korkut Kitabı 1 – 2*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay.

Gökay, Orhan Ş. (2007), *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul, Kabalıcı Yayın evi.

Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi (2008), Dayk Press, Almatı.

Özçelik, Sadettin (2016), *Dede Korkut II -Dresden Nüshası-* Metin, Dizin, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Orkun, Hüseyin Namık (1994), *Eski Türk Yazıtları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

TEKİN, Talat (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara, Simurg Kitapçılık ve yayıncılık.

Türkçe Sözlük (1998), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Derleme Sözlüğü (2009), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tezcan Semih ve Boeschoten, Hendrik (2012), *Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

